Nr. 21 – Mei 2022

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

De Belarussische oppositieleidster Svjatlana Tsichanowskaja opent de expositie So Far, Yet So Close

foto Maarten Nauw

02 Arti postcorona

05 Rondom het Rokin: Vorsten

06 Constance van Duinen: volop veelzijdig

08 Theo de Feyter en verwoest Syrië

10 Mary Kuiper de ruimte in

12 Sprouts 2022

15 Hoe 'die kale' verdween

16 Opmerkzaam treinen

18 Vrouwen tegen autoritaire leiders

20 Paul Hugo ten Hoopen 95 jaar

23 Het is gezien: Natura Artis Magistra

Gesprek met voorzitter en zakelijk leider

Arti na de lockdown

‘We leven nog,’ verzucht Artivoorzitter Jeroen Werner, als hem en zakelijk leider Johanna Somers gevraagd wordt terug te kijken op de maatregelen waaraan Arti et Amicitiae onderworpen was tijdens de coronapandemie. ‘Maar eigenlijk moet ik niet zo somber klinken. We hebben die moeilijke tijd tamelijk ongeschonden doorstaan. We zijn er echter nog niet. Het valt niet uit te sluiten dat we in september weer een opleving van de pandemie krijgen.’

Camiel Hamans

‘Twee jaar lang hebben we ons gedragen,’ vervolgt Jeroen, ‘zoals de regels die de landelijke overheid en de gemeente Amsterdam gesteld hebben voor culturele instellingen van ons verlangden. In de begintijd, toen er zo veel onverwachte zaken op ons afkwamen, hebben bestuur en zakelijke leiding wekelijks vergaderd, via Zoom natuurlijk. Sommige leden vonden ons erg streng, misschien wel te streng, maar Arti kent veel oudere leden en we voelden ons verantwoordelijk voor hun gezondheid.
We hebben geprobeerd het zo goed mogelijk te doen: de tent overeind houden en tegelijkertijd de leden zo veel mogelijk te bieden. We moesten meanderen tussen de regels en de mogelijkheden. Ik heb het gevoel dat het goed gelukt is. We zijn in staat geweest de ledententoonstellingen en de ledenmanifestaties doorgang te laten vinden. Toen we dicht waren, heeft het personeel andere taken op zich genomen. We hebben de boel zo veel mogelijk geordend en herordend.
Als net aangetreden nieuwe bestuurder vond ik het lastig om zo abstract te moeten besturen, zonder de mensen in de ogen te kunnen kijken. Besturen werd bovendien zoiets als een Houdini-act: de wereld stond aan de ene kant helemaal stil en aan de andere kant moest je proberen de zaak aan de gang te houden. Plus dat je als bestuur moest proberen te anticiperen, vooruit te kijken, hetgeen niet eenvoudig was. En tegelijkertijd moest je de leden zo goed mogelijk informeren, terwijl er zoveel onzeker was.’

Verbouwing

Johanna vult aan dat Arti er goed voor staat. ‘We hebben de NOW-regeling – de tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor behoud van Werkgelegenheid – goed gebruikt. We hebben niemand van de vaste staf hoeven te ontslaan. We hebben zowel goed voor onze medewerkers gezorgd als voor de leden. Bijvoorbeeld door het organiseren van digitale bijeenkomsten. Wel hebben we moeten besluiten de grote verbouwing uit te stellen, maar dat komt niet alleen door corona. Ook onze statuten bleken een probleem. Arti heeft een ANBI-status nodig, dat wil zeggen dat we als ‘Algemeen Nut Beogende Instelling’ erkend moeten worden door de Belastingdienst, waardoor donateurs fiscaal aantrekkelijk schenkingen kunnen doen. De bestaande statuten van Arti verzetten zich tegen zo’n ANBI-status en een statutenwijziging is bij ons een uiterst complexe zaak. Verenigingen krijgen trouwens bijna nooit meer een ANBI-status. Daarom zijn we in overleg met de notaris op zoek gegaan naar een alternatief en dat is een steunstichting, die wel ANBI-status kan krijgen. Dat proces is nu zo goed als afgerond.
We hebben al wel in 2019 een aanvraag kunnen indienen voor subsidie uit de SIM-regeling voor de Subsidie Instandhouding Monumenten. De toegewezen middelen gebruiken we voor noodzakelijk duurzaam onderhoud van de buitenkant, in feite de eerste fase van de verbouwing. Het geld moet binnen zes jaar na toekenning besteed worden. Dat is dus 2025/2026. Dat halen we – zoals je ziet, lopen er nu al technici in de sociëteit rond om alles op te meten.’
‘We beginnen met de buitenste schil,’ legt Jeroen uit. ‘De gevel en de kap van zaal één, dat is niet die met het glazen dak, die consolideren we nu. Het historische glazen dak komt later met het binnenwerk. We houden er nu meteen rekening mee dat we in een volgende fase apparatuur voor beheersing van temperatuur en luchtvochtigheid moeten kunnen plaatsen in de kap. Ons architectenbureau Van Hoogevest uit Amersfoort heeft veel ervaring met de verbouwing in fasen van monumenten. Daardoor lukt het om tijdens de werkzaamheden open te blijven. In augustus zijn we wel drie weken dicht vanwege de vakantie. Die tijd kan dan gebruikt worden voor een grondig onderzoek naar de staat van de houten vloer. Bij de haard is de vloer verzwakt door condens in de kruipruimte. Het lijkt erop dat het zweet van 182 jaar Artileden zich daar opgehoopt heeft. We hebben nu een noodvloer over het zwakke stuk heen gelegd, dat afgezet is met geel waarschuwingslint. Als de sociëteit dicht is, kunnen we precies nagaan wat er aan de hand is en de resultaten van het onderzoek in de grote verbouwingsplannen opnemen.’

Waardering

‘We staan er goed voor,’ vervolgt Jeroen zijn uitleg, ‘maar de problemen van de grote wereld spiegelen zich in onze mini-maatschappij.’ ‘Als er zich ’s ochtends een sociëteitsmedewerker ziek meldt – en dat is tijdens de huidige griepgolf en de voortslepende corona helaas nogal eens gebeurd –, staan we met de rug tegen de muur,’ geeft Johanna als voorbeeld. ‘Er zijn in Amsterdam 17 duizend horecavacatures. Daardoor kunnen wij ook geen nieuwe mensen vinden. Dus moeten we af en toe dicht. We melden dat wel altijd op de website. Doe daarom net als bij de NS: kijk op de website voordat je naar Arti gaat.’
‘Dankzij Johanna en penningmeester Louis van Beurden hebben de maatregelen die we genomen hebben, financieel goed uitgepakt,’ benadrukt Jeroen. Johanna ontvangt het compliment met een glimlach en voegt eraan toe dat ze blij is dat we dankzij de NOW-regeling coulant konden zijn, ook ten opzichte van de huurders. Arti is immers eigenaar van een groot deel van de panden aan de hoek van het Rokin en Spui. De huuropbrengsten maken Arti’s beleid en activiteiten mede mogelijk. ‘We hebben er de voorkeur aan gegeven onze huurders tegemoet te komen in plaats van te kiezen voor langdurige leegstand van een of meer panden.’ ‘We hebben geprobeerd,’ vult Jeroen aan, ‘de zaak leefbaar te houden voor iedereen, leden, medewerkers en huurders.’ ‘Dat was erg lastig, we zijn daar erg mee bezig geweest, maar jammer genoeg heeft misschien niet iedereen dat steeds zo ervaren,’ verduidelijkt Johanna. ‘Tijdens de ALV overheersen namelijk negatieve geluiden.’

Articula ontmoet Johanna Somers en Jeroen Werner – foto Wim Ruigrok

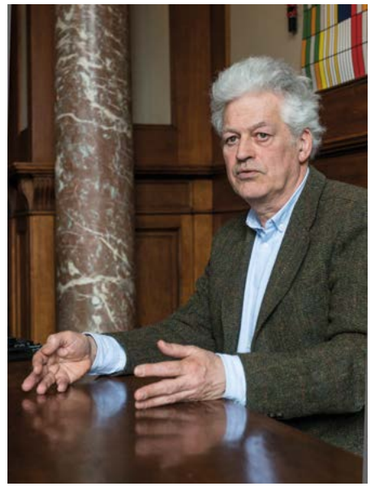

Artivoorzitter Jeroen Werner – foto Wim Ruigrok

Zakelijk leider Johanna Somers

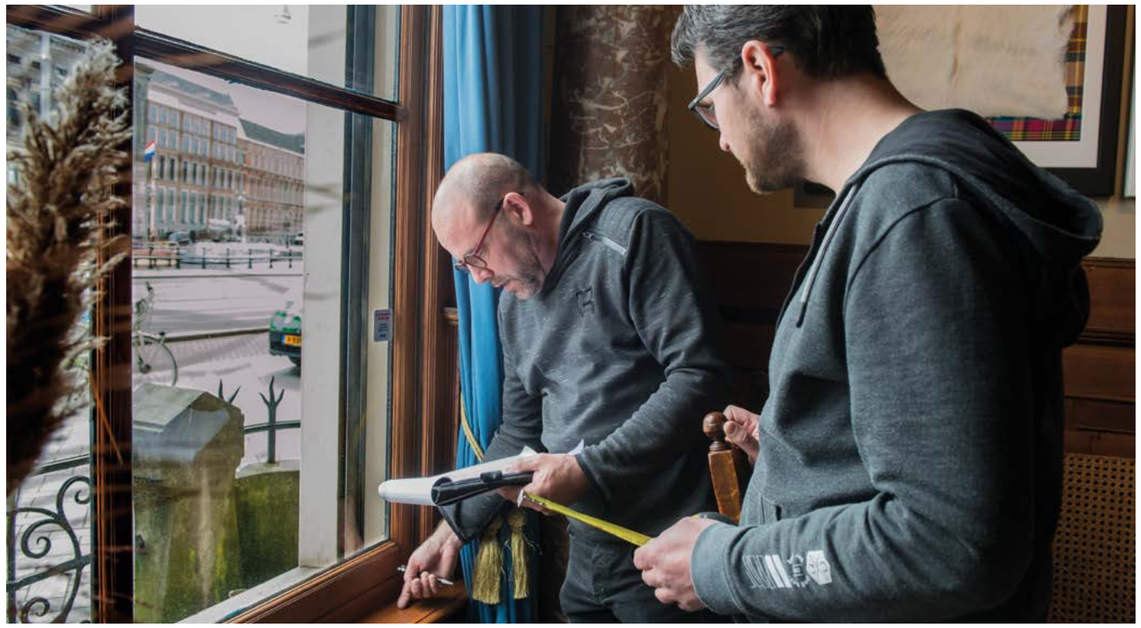

De voorbereidingen voor de eerste fase van de verbouwing – foto Wim Ruigrok

'Het is de taak van het bestuur om vooruit te kijken,' vervolgt Jeroen. 'De leden die klagen kijken echter terug en misschien hebben ze zich ook niet erg diepgaand geïnformeerd. Het bestuur probeert iedereen zo veel mogelijk informatie te verschaffen door de wekelijkse nieuwsbrief, de twee ALV's per jaar en door *Articula*. Nu we niet meer zo beperkt worden in onze contacten door corona, proberen we ook weer de gesprekken met de commissies op te pakken. Toch vind ik het teleurstellend dat er zo weinig waardering getoond wordt voor wat medewerkers en bestuur ondanks de moeilijke omstandigheden voor elkaar hebben weten te krijgen.'

Archief

'We schaken op dit moment op vijf borden tegelijk. Het eerste houdt in dat we de ANBI-status verkrijgen, vervolgens is er de 'kleine' verbouwing, het derde grote project is de overdracht van ons archief aan het RKD, het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag. Daar zal ons hele archief gedigitaliseerd worden, zodat het voor iedereen toegankelijk is. Nu stond het te verstoffen op zolder, waar geen klimaatbeheersing is en waar beestjes vrij spel hebben. Op onze website komt een link naar 'ons' archief bij het RKD. Leden en niet-leden kunnen het dan zo raadplegen. Een deel van het archief is nog niet overgedragen. Dat betreft de oorlogsjaren. Het bestuur heeft een onderzoek geëntameerd naar Arti's veelbesproken oorlogsverleden. Dat onderzoek, dat wetenschappelijk begeleid wordt vanuit de Universiteit van Amsterdam en waarvoor studenten onder leiding van hun hoogleraar het archief uitpluizen, wordt in september afgerond met een expositie en een symposium. Ik ben blij dat een jonge generatie onderzoekers eraan werkt. Vanuit het bestuur is Marjoca de Greef direct bij dit project betrokken. Het vijfde bord is de grote verbouwing. Het duurt nog even voordat we daar concreet mee kunnen beginnen, maar de voorbereidingen moeten we nu treffen. Daarnaast probeer ik affiliaties en uitwisseling met buitenlandse clubs op gang te brengen. We hebben nieuwe beamers aangeschaft, zodat goede binnen- en buitenprojectie mogelijk is. Nu zie je op onze ramen een Stop the War-boodschap van Agniet Snoep. De gemeente was zo vriendelijk om ons ontwerp – de gevel aan te lichten in geel en blauw, de kleuren van Oekraïne – met de bestaande gemeenteschijnwerpers uit te voeren. Arti wordt op deze manier niet alleen zichtbaarder, maar we spreken ons bovendien uit.'

Vertrouwenspersoon

Johanna geeft vervolgens aan dat ze haar maandelijkse spreekuur heeft hervat: elke eerste woensdag van de maand van 17.00 tot 18.30 uur. Wel graag even van tevoren aanmelden. Het bestuur heeft een externe vertrouwenspersoon aangesteld voor leden en medewerkers. Het is Josephine van Rosmalen, gecertificeerd mediator. Er is bovendien een onafhankelijke geschillencommissie ingesteld, die via het bestuur te benaderen is. Op één punt verandert er het komend jaar iets. Vanwege het WK voetbal in Qatar is de IDFA vervroegd. Dat heeft consequenties voor de Museumnacht. Normaliter volgde er een manifestatie op de Museumnacht. Die zal nu ervoor plaatsvinden.

Info

Johanna Somers, zakelijk leider:
johanna@arti.nl
Jeroen Werner, voorzitter:
voorzitter@arti.nl
Josephine van Rosmalen, externe vertrouwenspersoon:
j.vanrosmalen@gimd.nl

RONDOM HET ROKIN

VORSTEN

Op de begane grond van boekhandel Scheltema, aan de kant van de Nes, zat bij de afdeling Tijdschriften een vrouw op de grond. Het was een in vele blouses, truien, rokken en jassen verpakte persoon met een ijsmuts op. Aan weerszijden naast haar stonden twee volle tassen van Dirk van den Broek. Waarschijnlijk wachtte buiten haar karretje met nog meer bullen. Ze had met al haar kleren de vorm van een kegel. Als iemand aan het bolletje van haar muts zou trekken, trok hij er waarschijnlijk een van haar omhulsels af, waaronder nog weer andere truien en rokken zichtbaar werden. Een matroesjkavrouw.
Ze was verdiept in een glossy magazine, een editie van het blad *Vorsten* dat ze uit een van de schappen had gehaald. Het blad, vol prinsen en prinsessen, tuinen en paleizen, glom in het kunstlicht. Begerig sloeg de vrouw de bladzijden om, telkens haar wijsvinger bevochtigend. Zocht ze de man van haar dromen? Die van dat witte paard? Zacht neuriënd bladerde ze voort, maar stokte plotseling om iets in haar vele zakken te zoeken; links, rechts, onder en boven. Ten slotte vond ze haar leesbril. Nu kon ze lezen over Máxima, Leontien, Amalia en al die anderen in hun onbereikbare behuizingen.
Inmiddels was de jongeman achter de kassa wat onrustig geworden. 'Mevrouw,' riep hij, 'mevrouw, wilt u dat blad terugleggen?'
Dit had geen effect, zodat hij zijn oproep moest herhalen. Nu keek de vrouw op. Ze had een vriendelijk gezicht, aan de rode kant, getekend door weer en wind. Ze knikte. 'Ik heb koningin Juliana een hand mogen geven,' sprak ze met een opvallend deftige stem. 'Het was een genoeglijk contact.'
De jongeman wist zo gauw niets te antwoorden 'Ze droeg een blauwe jurk, de koningin,' vervolgde de vrouw, 'en een rond hoedje. Het stond alleraardigst. Dat heet een toque, wist u dat?'
'Nee, mevrouw, maar wilt u dat tijdschrift terugzetten?'
Hier was geen beveiliger nodig. De vrouw zette *Vorsten* keurig terug en borg haar bril op in de krochten van haar kleren. Ze stond op. De jongen van de kassa haalde opgelucht adem. Een ogenblik bleef de vrouw voor de kassa staan, maakte een buiging, toen zei ze: 'Die koningin, meneer, zo hebben we er nooit meer een gehad. Die Máxima is mij te mooi. Maar misschien mag ik haar ook eens een hand geven.'
Toen stapte ze met haar tassen de zaak uit, de barre wereld in, ver van het vorstelijk sprookjesland.

Roelof van Gelder

illustratie Peter van Hugten

Dans, muziek, theater, beeldende kunst en meer

Constance van Duinen: multimediaal kunstenares

tekst Hans Kuiper
foto's Josje Crince le Roy

Deze keer bezoeken wij een Arti-kunstenaarslid in Rotterdam. Het is een waterig zonnige dag, als ik over de Erasmusbrug richting 'het schiereiland in de Maas', Katendrecht, rijd. Daar woont en werkt Constance van Duinen in een prachtig pand, ontworpen door haar man, die jaren als architect werkzaam was. Op de begane grond heeft zij haar atelier, licht, maar ook vol met boeken, objecten, foto's en een groot 'podium' op de vloer. Dat blijkt haar tapdancevloer te zijn.

Constance behoort tot die veelzijdige kunstenaressen die in de gelukkige omstandigheid verkeren over meerdere talenten te beschikken. Ze danst, heeft haar eigen band, maakt films, installaties en sculpturen in de openbare ruimte.

Het atelier ademt rust. Ik kijk uit op een boekenrij met veel uitgaven over Azië en Indonesië in het bijzonder. Constance werd in de jaren vijftig in Nieuw-Guinea geboren en verhuisde op tweejarige leeftijd met haar familie naar Nederland, naar Den Haag. Zij deed de lerarenopleiding textiele werkvormen, is autodidact in de beeldende kunsten en begon op zevenentwintigjarige leeftijd met tapdansen, later met percussie bij sambaband Sambalanço en vervolgens met 'palmas', het klappen van complexe ritmes, bij de flamenco.
Haar activiteiten voerden langs mode, theater, management van bands, beeldende kunst, bouwen en muziek. Recentelijk is ze vooral gefocust op de geschiedenis van haar familie en de Aziatische cultuur.

Koloniale tijd

Haar ouders wilden nooit veel praten over de moeilijke tijd voor en na de Indonesische onafhankelijkheid, toen ze verhuisden van Java naar Nieuw-Guinea. Haar vader had een betrekking bij de Nederlandse overheid en Nieuw-Guinea was tot 1962 in Nederlandse handen.
Aan de overzijde van de boekenkast hangt een zeer grote foto van haar geboortehuis, een snel uit de grond gestampte woning die meer lijkt op een loods dan een woonhuis zoals wij dat in Nederland kennen. Er is een veranda, er lopen elektriciteitsdraden, er zijn kleine raampjes en het dak is gemaakt van ronde golfplaten. Het moet er snikheet zijn geweest in de tropische zon.
Constances recente installaties en projecten vinden hun inspiratie met name in dit verleden. In het atelier staat voor het raam een grote installatie vol met kopieën van papiergeld uit de koloniale tijd, met hier en daar afbeeldingen van Indische dansers en beeltenissen van de toenmalige koningin. De installatie is ontstaan uit een verhaal van haar vader, die tijdens zijn werk zag dat Papoea's geen enkele waarde aan uitbetaald koloniaal geld hechtten en het aan de wand hingen als decoratie.
Een belangrijk thema dat terugkeert in haar werk, lijken de Meru's en Stupa's, elementen uit de Aziatische architectuur die ze tot onderdeel van haar installaties en sculpturen maakt. De Meru's zijn gemaakt van houten frames en zijn bedekt met bewerkte stof, ze voelen heel stevig aan. Ik zie een model van een installatie in een kunstruimte waarin ze minuscuul ook geplaatst zijn, samen met een video-installatie.
De Meru's fascineren Constance met name door de vorm, ook al is ze zich bewust van de 'Mahameru', een mythologische, kosmische berg waar de goden wonen. De vormen zijn modulair en steeds wisselend te plaatsen. Een van de verzamelaars van haar werk heeft zo'n Meru-installatie thuis. Eens in de zoveel tijd komt Constance langs om met de elementen een nieuwe sculptuur te maken.
Haar installaties , waaronder de Meru's, worden soms ook in de openbare ruimte geplaatst, bijvoorbeeld bij 'kunstroutes' in Vlaardingen en Appeltern. In het laatste geval ging het om haar 'quasivaranen', platte objecten van hout en bedrukt textiel, die in het water drijven, waarin kinderen dan gauw een wezen zien en er water op gieten.
Constance vertoont ook twee recente films, 'Koloniaal Rood' en 'Blay Kickette zijn' (spreek deze laatste titel maar eens meerdere malen uit en kijk wanneer de betekenis je daagt). In een film spelen ook de Meru's een rol, de beelden worden begeleid door ritmische en zeer beeldende muziek, waaraan je merkt dat Constance een sterk muzikaal vermogen heeft en musici, onder wie haar broer, om zich heen om dat te realiseren. Haar percussionist en componist Michael de Miranda is verantwoordelijk voor de audiotrack.

Ronde door de buurt

Katendrecht is de laatste jaren erg aan het veranderen. Naast de oude havengebouwen, waarvan er vele nog in gebruik zijn, zijn er ook veel nieuwe woningen en bedrijfsgebouwen gekomen die, samen met oudere etagewoningen, een mix vormen die mij aantrekt. Na het interview gaat Constance met mij de wijk in en bezoeken we het Verhalenhuis Belvédère, dat een combinatie lijkt van een buurthuis en een cultuurcentrum, en een expositieplek en een restaurant herbergt. Het heeft meerdere etages en de initiatoren komen kennismaken. Het lijkt een voorbeeld van een zeer geslaagd buurtproject met uitstraling naar heel Rotterdam. Een plek die je moet bezoeken als je naar Art Rotterdam gaat, het is redelijk in de buurt.
Constance bezorgt me zo naast een introductie tot haar eigen werk en projecten ook een inkijkje in de 'biotoop' Katendrecht, waar niet alleen appartementen voor expats worden gebouwd, maar waar dankzij privé-initiatief ook oog is voor het behoud en de voortzetting van het karakter van een fascinerende wijk, waarin dat sociale element dat we zo goed kennen van Arti et Amicitiae, zo'n belangrijke rol vervult.

Info
constancevanduinen.nl

Theo de Feyter keerde terug naar Syrië

Verwoesting in beeld gebracht

Oorlog en beeldende kunst zijn geen vanzelfsprekende gezellen. In het recente werk van Theo de Feyter (1947) echter wel, maar niet met opzet. Theo de Feyter keerde terug naar Syrië, een land waar hij aan opgravingen heeft meegewerkt, waar hij op zijn vele trektochten door het land in alle uithoeken en op alle plekken heeft getekend en geschilderd en waarnaar hij als deskundige reizen heeft geleid. Bij zijn terugkeer kon hij om de verwoestingen en het verdriet niet heen. Zijn nieuwe werk getuigt daarvan.

tekst Camiel Hamans
foto's Miriam van Praag

In Theo de Feyters borst huizen twee zielen: die van beeldend kunstenaar én die van archeoloog. Hij begon als jonge man op de Rijksakademie, pakte begin jaren zeventig een kunstenaarsloopbaan op en realiseerde zich aan het eind van dat decennium dat die hem niet voldoende bevrediging gaf. Al van jongs af aan was hij gegrepen door plaatjes van de kleitichel-architectuur van het Nieuw-Babylonische Rijk uit zo'n 500 jaar voor Christus, de tijd van de uit de Bijbel bekende Nebukadnezar. 'Het ging er niet alleen om dat ik het mooi vond of dat het uit een heel oude cultuur voortkwam, maar vooral dat het vreemd was. Als we Romeinse architectuur zien, dan beseffen we dat het gaat om iets van vroeger, maar we hebben daar toch een relatie mee. De Babylonische architectuur is heel anders. Het is iets wat ik niet begrijp. Een cultuurschok, hier zie ik iets wat zich onttrekt aan mijn cultuur, aan wat me bekend is. Dat fascineerde me. En dus ben ik een studie archeologie van het Oude Nabije-Oosten gaan volgen. Tijdens die studie kon ik meedoen aan opgravingen die de vakgroep deed in Syrië. Daar heb ik ook het Syrisch-Arabisch dialect geleerd, want je werkte daar samen met Syrische boeren die alleen het plaatselijke dialect spraken.'

Het onbekende

Aan het eind van zijn studie moet Theo kiezen tussen beeldende kunst en archeologie. In beide vakken is nauwelijks een boterham te verdienen. Dus heeft hij niet gekozen, maar zijn twee interesses gecombineerd, waarbij de nadruk wel op de beeldende kunst kwam te liggen. En dat kon door zijn belangstelling voor Syrië te volgen. 'Het is een samenleving waar ik niets van begrijp en dat drijft me voort. Ik heb een fascinatie voor het onbekende, je wilt iets te weten komen wat je nog niet weet. Syrië is voor een tekenaar-schilder uit Amsterdam een cultuurschok en dat is het gebleven. Ik ben er dus steeds weer naar teruggegaan, als kunstschilder, als archeoloog en als reisleider. Tot 2011 was dat geen probleem. Toen de opstand in het voorjaar van 2011 uitbrak, zou ik net weer met een gezelschap afreizen. De reis werd geannuleerd, maar ik ben toch afgereisd en enige weken in Syrië gebleven. Daarna ging het niet meer. Het was oorlog. Ik heb vaak gedacht dat ik Syrië nooit meer zou kunnen bezoeken. Nooit meer terug naar het land waar ik niet alleen vrienden heb, maar in Aleppo en Damascus ook een aantal keren heb geëxposeerd. Tot ik in 2017 ineens de kans kreeg om met een journalistieke missie van de *NRC* mee te gaan.'

Embedded

'De bedoeling was om de net door het Assad-regime weer ingenomen gebieden te bezoeken en daarover te rapporteren. Dus zwaar getroffen steden als Homs, Hama en Aleppo. Het oude Romeins-Arabische wereldwonder Palmyra was net heroverd, maar daar zijn we toen niet geweest; we wilden Aleppo goed doen. Op latere reizen in 2019 en 2021 heb ik de resten van Unesco-erfgoed Palmyra wel bezocht en toen gezien hoe erg er is huisgehouden tijdens de twee perioden dat Islamitische Staat de stad bezet had. Klassieke tempels opgeblazen, omdat die toegewijd zouden zijn aan 'afgoden', het Romeinse theater, de grote triomfboog aan het begin van de meer dan een kilometer lange colonnade die ook grotendeels vernietigd is, beroemde graftorens en zelfs een Arabische burcht uit de zestiende eeuw. Er staat nog één boog van de triomfboog overeind, omdat die bij een oude restauratie met beton versterkt is. De rest ligt allemaal in puin. Tijdens mijn reis in 2017 was ik een soort van 'embedded tekenaar'. Dat bood mogelijkheden. Een tekenaar valt niet erg op, heel anders dan een fotograaf die met apparatuur loopt te sjouwen, aankomt, knipt en doorloopt. Een tekenaar blijft een tijd op dezelfde plek, staat stil, wordt aangesproken door omstanders, antwoordt en maakt daardoor deel uit van de omgeving. Hierdoor kon ik bijvoorbeeld in Baba Amr, een wijk in Homs die zo goed als verlaten is, omdat alles er is vernield, maar ook omdat degenen die gevlucht zijn bang zijn om bij terugkeer in de handen van Assad te vallen, de soldaat tekenen die de wijk bewaakt. Hij vroeg me zelfs of ik wilde dat hij zijn wapen zou neerleggen. Zonder probleem gaf hij me ook zijn naam.'

Theo de Feyter toont een aquarel van de restauratie van de Grote Moskee in Aleppo

Theo de Feyter met op de achtergrond een 'portret' van Bashar al-Assad

Posters

'Ik heb ook vroeger liever gewone stadsgezichten getekend dan schilderachtige hoekjes. Dus kantoren, benzinestations, viaducten. Mensen vroegen dan wel waarom ik niet naar de bekende oudheden of beroemde ruïnes ging. Die vraag hoor je nu niet meer. Alles ligt in puin, erfgoed in de oude stad even goed als de supermarkten in de buitenwijken. Sommige wijken in Aleppo en Homs zijn zo goed als met de grond gelijkgemaakt. Zelfs mensen die er gewoond hebben, kunnen er de weg niet meer vinden. Alleen met Google Maps kunnen ze zich nog oriënteren.
Met het erfgoed, de zes projecten op de World Heritage List die nu alle bedreigd zijn, heb ik me echter wel degelijk ook beziggehouden. In samenspraak met de nationale Oudhedendienst, die enthousiast was over een boekje dat ik in 2018 heb gemaakt met tekeningen en schilderijen van Syrische opgravingen, komt er een tentoonstelling 'Restauratie van het Syrische Erfgoed'. Mijn schilderijen vormen daarbij de basis voor posters met toelichtende teksten over het bedreigde erfgoed, over wat er verwoest en wat geroofd is, maar vooral wat er gerestaureerd wordt. Twintig grote posters worden buiten aan het hek van de botanische tuin van het Nationaal Museum in Damascus opgehangen. Eigenlijk had dit al zullen gebeuren, maar door corona is het uitgesteld tot mei van dit jaar.
Met steun van het Mondriaan Fonds, Stichting het Oosters Instituut en Stichting Stokroos verschijnt er bovendien komende augustus bij Omniboek nog een boek van me met teksten en tekeningen van de ruïnes van Palmyra.'

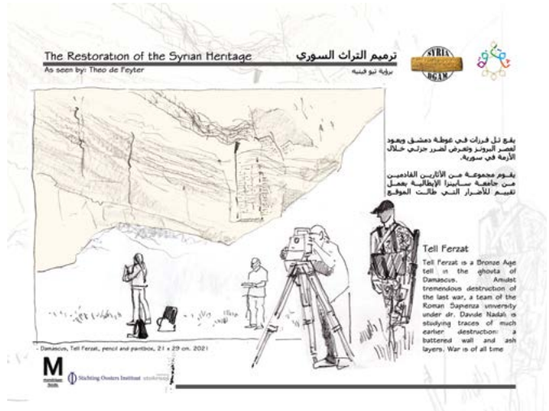

Posters voor de expositie 'Restauratie van het Syrische Erfgoed' gemaakt op basis van tekeningen en schilderijen van Theo de Feyter (Damascus, Nationaal Museum, vanaf mei 2022)

Info

theodefeyter.nl
Komende augustus verschijnt er bij Uitgeverij Omniboek een boek van Theo de Feyter met teksten en tekeningen van de ruïnes van Palmyra.
De reizen die Theo de Feyter in 2019 en 2021 gemaakt heeft naar Syrië zijn gesponsord door het Mondriaan Fonds, Stichting het Oosters Instituut en Stichting Stokroos.

Moon Gallery

Kunst in de ruimte

Kees Funke Küppe

Kunst van 64 kunstenaars van over de hele wereld, onder wie de Nederlandse beeldhouwer Mary Kuiper, draait tien maanden in het internationaal ruimtestation ISS rond de aarde.

Beeldhouwer Mary Kuiper, wonend in Amsterdam, is een van de eerste Nederlandse kunstenaars van wie werk de ruimte in is geschoten.
Mary Kuiper: 'De natuur is mijn inspiratiebron, ooit werkte ik met klei, tot ik rond 2005 vogels in Drenthe een nestje zag bouwen in de vorm van een kommetje. Daar werd ik door gegrepen. Dat najaar ontstond het idee om het nest te vereeuwigen in brons.'
Zo heeft zij veel beelden in brons gemaakt, die overal ter wereld – New York, Rome, Singapore, Parijs, Londen – zijn geëxposeerd en verkocht, en ook zijn tentoongesteld in de binnentuin van de Hermitage in Amsterdam.
Kuiper behoort tot een select gezelschap van 64 kunstenaars uit alle delen van de wereld die uitgekozen zijn om hun kunst in het ruimtestation tentoon te stellen. De kunst zal zo een aantal maanden meereizen met de astronauten die voor wetenschappelijke doeleinden om de aarde draaien. Omdat ruimtevaart heel kostbaar is, mogen de objecten maximaal een kubieke centimeter groot zijn. Het werk van Kuiper dat de ruimte is ingestuurd, bestaat uit een 8 mm grote cirkel van IJslands paardenhaar.

Het paardenhaarnestje van Mary Kuiper
foto David Stremmelaar

Lancering
Kuiper is speciaal naar Amerika afgereisd om op 19 februari op Wallops Island, Virginia, de lancering bij te wonen en te zien hoe de raket met haar werk vanaf de NASA-basis met een vrachtvlucht de ruimte in werd geschoten. Zij wilde dat live volgen.
Kuiper: 'Het is vergelijkbaar met een toneelstuk zien op tv of live in de schouwburg. Ik ben niet op de basis geweest, maar wel op de dichtstbijzijnde plek waar mensen mochten staan, heel dichtbij. Het was een grote vuurbal en een geknetter toen die raket omhoogging, dat was een hele sensatie!'
In de week voorafgaand aan de lancering waren er in New York en Washington DC allerlei speciale evenementen georganiseerd: tv-uitzendingen, posterexposities, interviews en diners.
'Op 20 februari ben ik weer teruggereisd naar New York. De bedoeling was om de koppeling van de raket met het ruimtestation in de nacht van 21 februari op internet te bekijken. NASA TV begon de uitzending om 3 uur, ik zat klaar met de laptop op schoot, maar helaas ben ik rond 4 uur toch in slaap gevallen. Dus heb ik de uiteindelijke koppeling tot mijn spijt niet live, maar achteraf gezien.'

Mary Kuiper *foto Kees Funke Küpper*

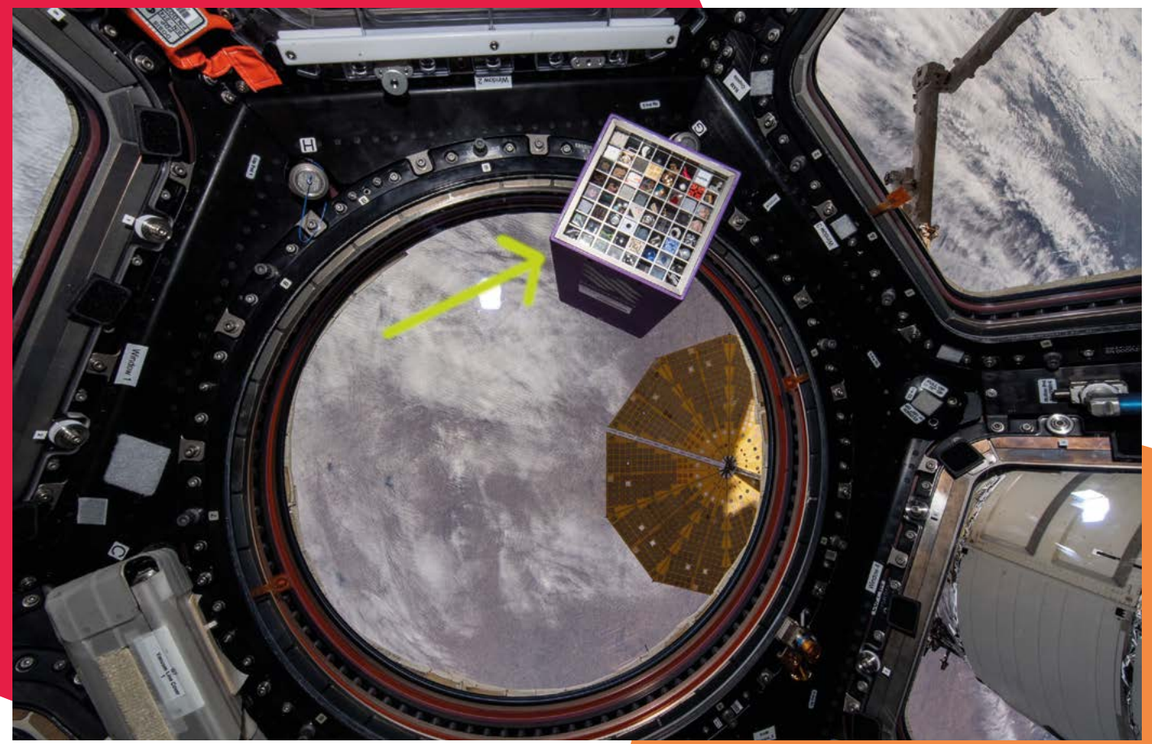

De galerie in het ruimtestation
foto NASA

Naar de maan
'In Pulchri, de kunstenaarssociëteit in Den Haag, is het in 2018 begonnen.
Ik hoorde daar van het project Moon Gallery. Een IJslandse kunstenaar vertelde dat er een galerie naar de maan werd gestuurd met het werk van een groot aantal kunstenaars. Het kunstwerk mocht niet groter zijn dan 1 kubieke centimeter. Het moest een miniatuurkunstwerk zijn. Dat verhaal intrigeerde mij zo dat ik er meer van wilde weten. Ik wist nog heel weinig van de ruimtevaart af. Ik ben erover gaan lezen, heb contact gezocht met de mensen die ook geïnteresseerd waren in dat project en ben lezingen gaan volgen, ik heb ook workshops gedaan, documentaires gekeken. Op uitnodiging van Bernard Foing, een Franse wetenschapper die daar werkte, kwam ik bij Estec, het European Space Research and Technology Center, terecht.'

Het internationaal ruimtestation ISS heeft een Amerikaanse, Europese, Russische en Japanse afdeling, die ieder hun eigen functie hebben. Het ruimtestation draait in negen uur rond de aarde.
De uit alle werelddelen afkomstige astronauten worden regelmatig afgelost. De duur van hun verblijf heeft onder meer te maken met de wetenschappelijke proeven die er worden gedaan.
De galerie in het ruimtestation is zodanig gemaakt dat de astronauten de kunstwerken aan de buitenkant kunnen zien. Ze zijn verdeeld over 64 vakjes in een soort grote doos met aan de binnenkant een camera, zodat wij op aarde via een kanaal de beelden ook kunnen zien.
De bedoeling is dat de galerie in december weer terug is op aarde en waarschijnlijk worden de kunstwerken daarna geëxposeerd.

Koppeling aan het ruimtestation
foto NASA

Samenwerking met SBK

NIEUWE GENERATIE IN ARTI

Arti zoekt nieuw talent om aan het kunstminnend publiek te tonen, maar ook om de eigen gelederen te versterken. Daarom werkt Arti samen met SBK, het al meer dan vijftig jaar bestaande initiatief van Pieter Koornstra dat kunstwerken uitleent en exposeert.

Camiel Hamans

SBK, met als hoofdvestiging een reusachtige galerie aan de KNSM-Laan in het oostelijk havengebied van Amsterdam, exposeert jaarlijks de beste afgestudeerden van de Nederlandse kunstacademies onder de, welhaast vanzelfsprekend Engelse titel Sprouts, dat net als het Nederlandse equivalent 'spruiten' niet alleen op een groente slaat, maar ook op nieuwe loten aan een oude stam. Uit het grote aanbod dat SBK tentoonstelt, heeft Bülent Evren, voorzitter van Arti's Beoordelingscommissie BC, een keuze gemaakt die tot eind mei geëxposeerd wordt in de sociëteit aan het Rokin. De uitverkoren vier kunstenaars mogen niet alleen hun werk laten zien, zij krijgen ook een vijfjarig lidmaatschap aangeboden. Bovendien neemt Arti zich voor alumni-avonden te organiseren met lezingen, ontmoetingen en discussies.
De vier kunstenaars die nu toegetreden zijn tot Arti, zijn Clara Berger, Vivian Mac Gillavry, Maikel Deekman en Jochem Mestriner, een divers en kleurrijk viertal dat de internationale oriëntatie van de Nederlandse kunstwereld en in het bijzonder van de academies waarmaakt.

Bezoek van de opening voor werk van Maikel Deekman
foto Miriam van Praag

Bülent Evren opent de expositie; naast hem Jochem Mestriner, Vivian Mac Gillavry en Maikel Deekman
foto Miriam van Praag

Clara Berger
De jonge Duitse fotografe Clara Berger heeft op advies van Johan Simons, de Nederlandse theaterregisseur, in Nederland haar opleiding gevolgd. Clara werd vrijwel onmiddellijk na haar middelbare school assistente van Simons, die toen leiding gaf aan de prestigieuze Müncher Kammerspiele in München. Simons overtuigde Clara ervan dat het Nederlands opleidingsklimaat beter bij haar paste dan het Duitse. Nederlandse academies zijn meer gericht op persoonlijke ontwikkeling dan de Duitse. Toen ze niet aangenomen werd op de regieopleiding van de Toneelschool in Amsterdam, koos Clara voor haar andere interesse, de fotografie. Daarvoor werd ze toegelaten op de Koninklijke Academie in Den Haag. Vorig jaar zomer is ze daar afgestudeerd; nu woont ze weer in Berlijn, waar ze als studiofotograaf een bestaan probeert op te bouwen. Ze richt zich op portretten en stillevens en hoopt voldoende commerciële opdrachten te kunnen verwerven om daarnaast ruimte te houden voor vrij werk. Het is een behoorlijke omschakeling, ervaart ze: 'Op de academie is alles gericht op persoonlijke ontwikkeling, maar om op de vrije markt een plekje te veroveren moet je jezelf verkopen. Advertising tegenover developing.'

Vivian Mac Gillavry
Ondanks haar Schotse naam is Vivian Mac Gillavry geboren en getogen op de Utrechtse Heuvelrug. Ook al tekende en schilderde ze van jongs af aan en zijn kunstenaars in haar familie zeker geen uitzondering, toch koos ze eerst voor een universitaire studie culturele antropologie aan de VU, die ze afrondde met een MA, waarvoor ze zich specialiseerde in etnografische kunst. Hoezeer de intellectuele uitdaging van haar studie Vivian ook boeide, er bleef een verlangen naar maken. Daarom schreef ze zich na haar afstuderen in voor de avondopleiding aan de Rietveld Academie, die ze in juli 2021 op zodanige wijze afrondde dat ze meteen genomineerd werd voor de SBK Sprouts Young Talent Award.
Wie een avondopleiding volgt, moet overdag in zijn levensonderhoud voorzien. Vivian heeft dit gedaan en doet dit met projecten van 'geluidskunstinstellingen'. Zo werkt ze als conceptontwikkelaar, programmamaker of ondersteuner voor andere programmamakers bij onder meer STEIM, Urban Sound Lab, Soundtrackcity en Stichting Klinken. Ze maakt podcasts, luisterwandelingen en luistergidsen. Daarnaast schrijft ze voor verschillende platforms en is ze redacteur van Hard// hoofd. Op dit moment geniet ze van een residentie in het AGA LAB – AGA staat voor Amsterdam Grafisch Atelier – waar ze grafische technieken onder de knie probeert te krijgen. Gevraagd naar haar toekomstverwachting blijkt Vivian realistisch: 'Ik ken bijna niemand die volledig van de kunst kan leven. Daarnaast vind ik de afwisseling ook leuk. Ik ga het liefst door op de manier waarop ik nu bezig ben, een combinatie van kunst, schrijven en projecten voor kunstinstellingen.'

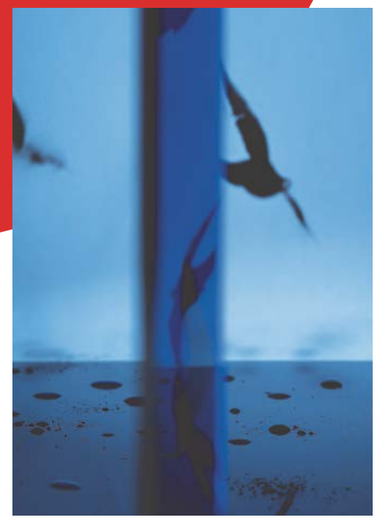

Clara Berger, 'Pigeon', uit The Sky Was Clear a Minute Ago

Maikel Deekman
Maikel Deekman (1971) is een late roeping in de beeldende kunst. Na een grafische opleiding is hij de digitale kant op gegaan als systeembeheerder. Zes jaar geleden besloot hij, ondanks het feit dat hij voor een gezin met drie kinderen te zorgen heeft, zich in te schrijven voor de avondopleiding aan de Rietveld Academie. Afgelopen juli studeerde Maikel af met het project 'Stof tot Verbinden', een titel waarin de woordspeling geen toeval is. Want Maikel richt zich op stof, op textiel. Patronen zoals je die in de verschillende culturen aantreft, bestudeert hij en verwerkt hij in zijn installaties. Een daarvan hangt in Arti aan de muur en heet 'Digital Patchwork Framed Mamjo Installation'. Het is een kleurrijk groot textielwerk in een frame bestaande uit ritmisch afwisselende patronen die gevormd worden door doeken van zakdoek- of theedoekformaat. De titel verraadt Maikels achtergrond: digital is voor een systeembeheerder gesneden koek

Vivian Mac Gillavry, 'Ramifications'

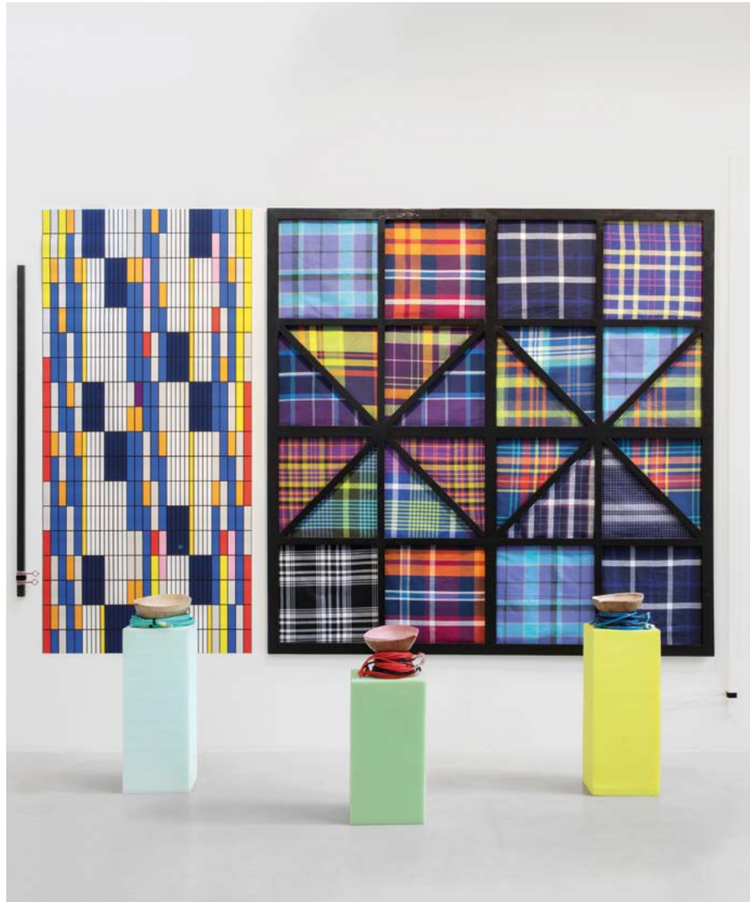

Maikel Deekman, 'Digital Patchwork Framed Mamjo Installation'

en mamjo staat voor een Surinaamse lappendeken of lappendoek, een patchwork dat uit de traditie van de Marrons stamt. Maikel heeft, vertelt hij, de installatie opgebouwd zoals hij ook een Excel-sheet invult, gestructureerd, regelmatig, maar door de verschillende kleuren en textielpatronen ontstaat er een geheel dat vrolijkheid, optimisme en levendigheid uitstraalt. Voor hem verbindt deze installatie zijn Afrikaans-Surinaamse achtergrond met zijn gestructureerde Nederlandse leefwereld en opleiding.

Jochem Mestriner
De wand waarop Jochem Mestriner in Arti zijn kleine werken laat zien, vraagt om toelichting. Boven twee van zijn werkjes hangt namelijk een anoniem klein negentiende-eeuws stilleven. Dat is geen toeval. Jochem zocht naar een contrast. Op zolder, waar veel oudere Arti-schilderijen staan te verstoffen, vond hij dit doekje. Niet helemaal wat hij gedroomd had, maar bruikbaar als contrapunt.
Jochem Mestriner, afgestudeerd aan de HKU in Utrecht, is al nauwelijks meer een net ontloken spruit. Voor dit academisch jaar is hem het Dooyewaard Stipendium toegekend dat hem in de gelegenheid stelt een jaar lang in een atelier in Blaricum te werken. Aan het eind van zijn verblijf wordt zijn werk geëxposeerd in een galerie in Naarden. Vorig jaar won hij ook de Sluijters Prijs, een tweejaarlijkse aanmoedigingsprijs van 5.000 euro voor beginnende kunstenaars, uitgeloofd door de Stichting Kunst aan de Dijk in Kortenhoef. Een presentatie op de KunstRAI maakt eveneens deel uit van de bekroning. Daarnaast heeft hij dit voorjaar geëxposeerd in de Janskerk in Utrecht.

Info
claraberger.net
vivianmacgillavry.com
rietveldacademie.nl/en/page/1024431/maikel-deekman
jochemmestriner.com/#1

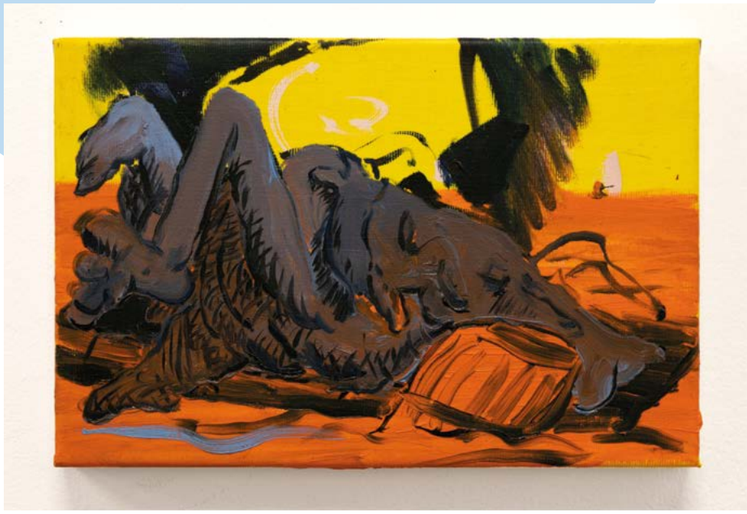

Jochem Mestriner, 'Kolossale kluit trofee op vlot'

WAAR IS DIE KALE?

Het was even wennen: vier jaar eigen baas van een café-restaurant en dan in loondienst bij een vereniging. De leden hadden zo hun wensen, de commissies hun programma's en het bestuur zijn eisen.

Ria Stork

In dienst getreden als gérant-huisbewaarders moesten we het pand in de gaten houden en een eenvoudige keuken verzorgen. De dranken werden tegen verkoopprijs van de vereniging gekocht. Het aantal glazen dat uit een fles geschonken moest worden met een marge voor 'waste and spoilage' werd de prijs. Wekelijks naar boven, waar juffrouw Hendriks had uitgerekend wat er betaald moest worden voor de ingekochte dranken. Toen de bierleverancier kwam om vaten te brengen, was zijn vraag: 'Hoeveel buiten de bon?' Blijkbaar gebeurde dat bij onze voorganger. De ambulante kelner vroeg hoeveel borrelglaasjes water er bij de jonge jenever moesten.
De eenvoudige keuken die wij moesten voeren was voor onze rekening, revenuen positief of negatief. Voor de lunch boterhammen met ham, kaas of iets erop wat de leden vroegen: zelfs hagelslag. De uitsmijter werd steeds meer uitgebreid: de Arti-uitsmijter was met ham, kaas, tomaat en salami, die was favoriet. De hele dag wat snacks, zoals bitterballen en leverworst, en tussen 18 en 20 uur een dagschotel. Toen de avondmaaltijd begon te lopen, mochten we niet meer dan zestig maaltijden verkopen. 'Arti is geen restaurant' was de mening van het bestuur.
Als huisbewaarders letten we natuurlijk op veel zaken en we merkten dat niet alles helemaal ging zoals het hoorde. Er verdween een groot blik was voor de vloer en een speciale doek. Het bleek dat de buurman die had overgenomen, maar niet van Arti. Na onze zorgen met iemand gedeeld te hebben kregen we de opmerking: 'Als je bij een aantal leden thuis ARTI roept, valt de verf van de muur.'
Het was dus opletten, overdag, maar ook 's nachts. Zo hoorden we toen we er pas woonden dat er in het pand een toilet werd doorgetrokken, toen we gingen kijken lagen er bitterballen in de frituur en stonden er twee mannen te biljarten met een frisdrankje bij de hand. Het bleek bewaking te zijn, zij wisten niet dat er mensen woonden in het pand en hadden ooit van iemand toestemming gekregen om een drankje te pakken. Bij twijfel of alles in orde was, konden ze met een sleutel het pand in. Even biljarten was een leuke afleiding. Het contract met het beveiligingsbedrijf is direct opgezegd.

Vuile was
Omdat wij de dranken tegen verkoopprijs gekocht hadden, waren we extra alert. Toen bleek dat er regelmatig sterke drank verdween, vroeg ik de nieuwe hulp of zij er meer van wist. Zij wist van niets, maar had wel een vermoeden. Op donderdag werd de vuile was opgehaald en ze verschuilde zich achter een aantal dozen. Toen de wasserijman fluitend uit het kantoortje kwam, stak de hulp twee vingers op. Gauw de deur op slot gedraaid en ja, in de zak met vuile was zaten twee flessen: Rémy Martin en Smirnoff. De man werd door de wasserij ontslagen. Er werd best wel het een en ander ontvreemd – om niet het woord gestolen te gebruiken.
Op een nacht werden we wakker, Martin had een supergoed gehoor. Toen we voorzichtig en licht gewapend de sociëteit in kwamen, verdwenen de inbrekers, de klok was al van de sokkel gehaald, maar stond nog binnen. Verder konden we niets bijzonders ontdekken. Maar toch, toen de hulp na een tijdje boven op de schouw ging stoffen, riep ze me en vroeg: 'Waar is die kale?' De bronzen buste van Marinus van Raalte stond er niet meer en moest alsnog als gestolen worden opgegeven.
Mijn en dijn is een begrip dat niet voor iedereen telt. Waar zouden alle roodkoperen kandelaars zijn gebleven die op de tafeltjes stonden en als asbak werden gebruikt? Is die kale nog terechtgekomen en zijn de koperen asbakken gewoon ergens boven? Wie weet er nu nog iets van? Het waren andere tijden.

Portret van Marinus van Raalte, penning-meester 1920-1931. Bronzen buste door Rachel van Dantzig, ca. 1950

Een reisje met de trein

tekst en foto's Bob Polak

'Meestal ga ik eerst met de fiets. Die fiets staat altijd buiten, ik heb geen tuinhuis of zo.

Is die fiets óp, dan koop ik een nieuwe. Het is een Gazelle, een damesfiets, want als je met je edele delen op zo'n stang in een herenfiets knalt, kost je dat kostbare reisminuten. Dan loop ik eerst het gangetje uit tussen mijn huis en dat van mijn buurman. Proost heet die man, als ik hem tegenkom, doe ik alsof ik het glas hef en roep ik altijd "Proost!" Nee, dat vindt hij niet leuk, maar ik dus wel. Fiets ik eerst hier de Sint Antoniusstraat uit, dan linksaf, de Loudelsweg in, wel even opletten bij die school waar Neeltje Maria Min nog op heeft gezeten, want die kinderen steken vaak onverwachts over, verderop kom ik langs het huis van kunstverzamelaar Piet Boendermaker, daar kijk ik altijd even naar, maar aan het eind is het altijd oppassen geblazen, dat is een onoverzichtelijk kruispunt, daar is al eens een meisje doodgereden, ik sla daar meestal rechtsaf, de Oude Bergerweg in, die is nog niet zo lang geleden opnieuw bestraat, fijn fietsen daar nu, ik ga bij dat kruispunt dus niet rechtdoor, de Oosterweg in, want

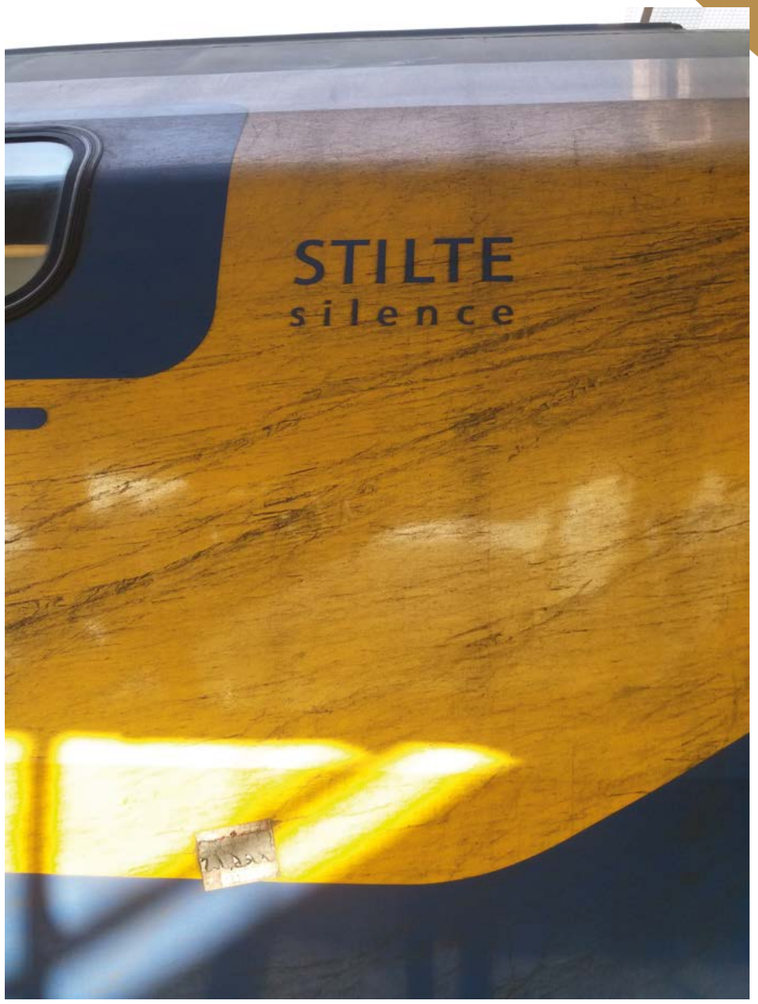

dat vind ik een naar straatje, ik fiets de Oude Bergerweg dus in en kom in de Pinksterbloemweg, ook daar is het opletten, want ik ben van rechts wel eens aangereden door een stelletje meiden dat met volle snelheid aan kwam fietsen, dat was bij de Boterbloemweg, viel ik plat op mijn gezicht op straat, daarna linksaf de Hondsdrafweg in, de Duizendbladweg in en bij de Wollegrasweg linksaf naar de Bergerweg.
Dan ben ik voor mijn gevoel Bergen uit en begin ik te compartimenteren, ik deel het stuk tussen Bergen en Alkmaar altijd in stukken in, dus eerst het stuk tot aan de rotonde bij de Nesdijk met het beeld van Herbert Nouwens "De Poort van Bergen", dan het stuk tot het eerste bruggetje, dan het stuk tot architectenbureau Vincent Giling, dan tot aan Taqa, waar de Russen ondergronds gas hebben opgeslagen, dan nog die vroegere discotheek Extase voorbij en daarna heb je al snel het bord "Alkmaar". Bij de verkeerslichten bij De Bedriegertjes steek ik de Bergerweg over.
Kom ik dus in Alkmaar, tunneltje door en de Jan van Scorelkade in of op. Bij het station stal ik mijn fiets altijd in een rek bovenin. Waarom ik dat doe, weet ik eigenlijk niet. Ik heb om 14 uur afgesproken in Arti, maar neem al de trein van 12.57, dan ben ik om 13.31 uur in de stad en kan ik straks alvast een tafeltje uitzoeken dat me bevalt. Ik neem op het station de roltrap, zelden de gewone trap, het gemak dient de mens, vooral deze mens, ik heb een voordeelurenabonnement eerste klas, check in, loop het station door en ga bij spoor 3 naar beneden, opnieuw met de roltrap, soms let ik op dat ik in een stiltecoupé kom te zitten, maar dat vergeet ik nogal eens, ik ga meestal bovenin zitten, soms maak ik daar "parasieten" mee, lui van wie het duidelijk is dat ze niet voor de eerste

klas hebben betaald, altijd leuk als een controleur dan komt controleren en die lui naar de tweede klas verwijst.
Ja, ik kijk veel naar mensen, maak ook foto's van ze, vooral van die zogenaamd leidinggevende personen die ook in de trein nog druk aan het werk zijn, één en al stress vaak, die lui. Of ze liggen te slapen. Ook leuk. Maak ik ook even een foto. Mijn mobieltje? Ik probeer alleen te kijken als we een station aandoen, dat zijn dan dus Heiloo, Castricum, Zaanstad en Sloterdijk, maar dat lukt me niet altijd, ik heb wel een vaste volgorde: Teletekst, e-mail, Facebook.
Bij Amsterdam Centraal stap ik uit, als we niet in Arti gaan lunchen, haal ik nog even snel bij de Broodzaak op het station een broodje, meestal een broodje zalm van € 3,75, tenminste dat denk ik, het kan ook € 4,95 zijn. Zonder broodje tussendoor dreigt de hongerklop. Doet er niet toe welke tram ik neem naar Arti, kan bijvoorbeeld de 4 zijn, ze vertrekken meestal heel snel, die trams, dat broodje eet ik dan in de tram op, het papieren zakje stop ik in mijn tas, ja, dat vouw ik eerst in vieren op, neemt het minder ruimte in, ik heb dan alleen nog te maken met de halte bij De Bijenkorf, bij het Rokin stap ik uit. Of ik dan al mijn Artipasje uit mijn tas haal? Soms wel, soms niet, maar overdag is het tegenwoordig dus voor iedereen gratis toegang, toch haal ik mijn Artipasje al tevoorschijn, ja, hartstikke raar dat je nu ook gewoon via de voordeur naar binnen kunt, je hoort alleen en uitsluitend via de officiële ingang rechts en de hal naar binnen te gaan, vind ik. Eenmaal binnen zoek ik een fijn tafeltje uit, ik heb er een hekel aan om een paar uur tegen een muur aan te moeten kijken. Mijn jas hang ik nooit op in de garderobe, die hang ik over een stoel of leg ik neer op een belendend tafeltje. Hoe lang ik erover doe van Bergen naar Arti? Met wind mee: vijf kwartier.'

Hoe ver is het van Arti naar Minsk? So Far, Yet So Close

Vrouwen in verzet tegen autoritaire leiders

‘Het wordt helemaal anders,’ begint Lena Davidovich, als we de hoge trappen naar haar antikraakatelier beklommen hebben in het laatst overgebleven gebouw aan de Weesperzijde, een vroegere uitspanning op een verder kale vlakte net achter het Amstelstation.

tekst Camiel Hamans
foto’s Caroline Waltman

Lena plande een expositie van vijf vrouwelijke in Amsterdam wonende kunstenaars uit Rusland en Belarus over vrouwen in verzet onder de titel Fight Like a Girl, de tegenhanger van een groepsexpositie die ze vorig jaar in Kyiv heeft georganiseerd als blijk van solidariteit met de vrouwen in dit deel van Europa. ‘De Russische inval in Oekraïne heeft alles veranderd. Ons thema is nu So Far, Yet So Close en het gaat om de vraag hoe democratische landen omgaan met autoritaire regimes en hoe wij als vrouwelijke kunstenaars daarin staan. Welke trauma’s je eraan overhoudt en hoe je in een crisis overeind blijft. Er doen nu ook meer kunstenaars mee.’

Lena Davidowich bekijkt ontwerpen voor de expositie

Lena Davidovich voor haar atelier aan de Weesperzijde

De Balie
‘Onze tentoonstelling, die net afgelopen is als *Articula* verschijnt, is het complement van een door De Balie opgezet dagfestival onder dezelfde titel op 21 mei, waaraan journalisten, activisten en kunstenaars uit Belarus deelnemen en dat laat zien hoe en waar het gevecht tegen autoritair leiderschap zich afspeelt. We zitten nog midden in de voorbereidingen en dat komt natuurlijk ook, doordat het roer ineens om moest. We hebben drie zalen in Arti ter beschikking en in ieder geval zullen we de film *Mother* van Tasha Arlova laten zien, Anna Sokolova vertoont haar videowerk White-Red-White, er ligt een groot tapijt gemaakt uit haar van Hanna Aksionova, Vika Mitrichenko doet mee met een grote stellage met keramisch werk, ikzelf breng graffiti aan op de wanden, houd een performance en exposeer schilderingen uit een boek. Verder nemen Masha Maroz, Maria Komarova en Sviatlana Silich aan de expositie deel en wordt de tentoonstelling geopend door Svjatlana Tsichanowskaja, de Belarussische oppositieleidster.’

Antonov
Voordat de in Babroesjk, een grote provinciestad in Belarus, geboren en in Minsk en aan de Rietveld opgeleide Lena verder kan uitleggen wat er op de expositie verwacht kan worden, gaat de bel. Een bescheiden jonge vrouw komt boven, gaat zwijgend zitten en wordt als Diane voorgesteld. Ze haalt een plak chocolade uit haar tas, breekt die in stukken en deelt uit. Het ijs blijkt gebroken. Ze komt uit Kyiv, is pas sinds 13 maart in Nederland en heeft een vlucht in haar eentje via Lviv, Krakau en Keulen achter de rug.
Ze was koud hier of ze nam deel aan een demonstratie op de Dam. Daar hoorde ze dat er in de buurt een Oekraïense kerkdienst gehouden werd, besloot erheen te gaan en ontmoette zo Lena. Tot dat moment kende ze nog maar één ander iemand in Nederland. Op verzoek schrijft ze haar naam op, Gogoleva, ze schrikt van het resultaat, neemt het papier terug, krast haar naam door en schrijft hem anders neer. ‘Gogoleva is het volgens de Russische transcriptie van het Cyrillisch, in het Oekraïens is het Hoholieva,’ zegt ze zich excuserend. Ze moet er nog aan wennen dat je nu ook internationaal gewoon de eigen Oekraïense weergave gebruikt. Ze vertelt dat ze architectuur en vliegtuigbouw studeert. In beide vakken heeft ze al een BA gehaald. Ze was net bezig met een stage bij vliegtuigfabriek Antonov, bekend van het grootste vliegtuig ooit gebouwd, de Antonov AN-225. Daar is niets meer van over, ook niet van de fabriek. Allemaal vernietigd bij een Russische aanval.

Vastbesloten
Diane, die door het Rode Kruis ondergebracht is in een hotel bij Schiphol, is emotioneel erg in de war, zegt ze, maar ze toont zich tegelijkertijd vastbesloten. Ze wil naar Delft, daar verder studeren en dan terug naar Oekraïne. Met een zelfvertrouwen en vastbeslotenheid die niet verschillen van die van haar strijdende landgenoten, kondigt ze aan dat ze na haar studie terugkeert naar huis om het land weer mee op te bouwen. ‘Alle Oekraïners zijn nu verenigd. De Russische inval heeft alle meningsverschillen opgelost of minstens naar de achtergrond verschoven. Tien jaar geleden was iedereen met zichzelf bezig, met zijn eigen dingen, een reisje hier of daar heen of de laatste mode. Nu staan we allemaal voor hetzelfde. Ik ga nu zo snel mogelijk Nederlands leren, dan verder met mijn studie en uiteindelijk werken aan de wederopbouw van een democratisch Oekraïne.’
Lena suggereert echter dat ze mee kan doen aan de tentoonstelling. Ze tekent toch ook? En ze heeft nu ervaring uit de eerste hand hoe een autoritair regime optreedt. Diane wil er nog even over nadenken. Ze voelt zich nog te veel in de war om nu al haar medewerking toe te zeggen. ‘We zien wel, de opening is nog een paar weken weg.’

Info
lena-davidovic.com

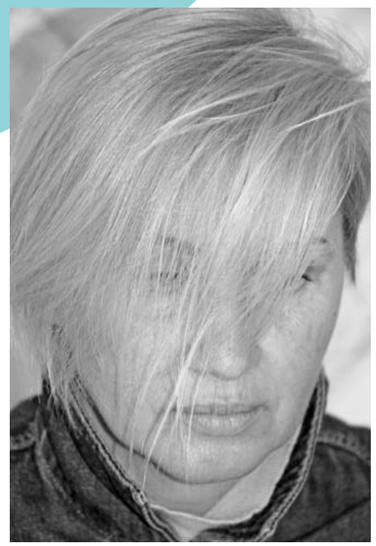

Lena Davidovich

Met eigen ogen ontdekken

Paul Hugo ten Hoopen

95 jaar!

Helaas het is er niet van gekomen. Arti wilde graag een tentoonstelling wijden aan de 95-jarige Paul Hugo ten Hoopen, maar het was hem in zijn woorden 'te veel gedoe'. Dat kun je zo hebben op die leeftijd. Wel wilde hij mij te woord staan, dus ging ik naar zijn atelier annex woning die grenst aan het Concertgebouw.

tekst Antje Postma
foto's Wim Ruigrok

Met zijn lange witte lokken, stevige wenkbrauwen en een alleszins vriendelijke uitstraling woont hij daar te midden van zijn schilderijen en boeken. Mijn eerste indruk is dat er in zijn huis minstens zoveel boeken staan als schilderijen. Behalve schilder en tekenaar is hij ook een niet onverdienstelijk dichter en een groot liefhebber van literatuur. Hoewel hij niet meer zo kwiek loopt, is Paul Hugo bijzonder helder van geest. Zijn vrouw hield vroeger de administratie van zijn schilderijen bij, maar is helaas twintig jaar geleden overleden. Het schilderen is altijd gebleven.
In zijn boekje *Fragmenten*, verschenen bij Uitgeverij De Buitenkant, staat dat hij zichzelf wat betreft vrijheid van denken als multatuliaan beschouwt. Multatuli's verjaardag viel samen met de mijne, zegt hij. De grote thema's in zijn werk, zoals mens en maatschappij en recht en onrecht, spraken hem aan. Tevens was hij lid van het Multatuli Genootschap en geabonneerd op het tijdschrift *Over Multatuli*. Hij kende een aantal redacteuren van het tijdschrift persoonlijk, onder wie Paul van 't Veer. Paul Hugo is een groot verzamelaar van antiquarische boeken, vooral op het gebied van kunst en literatuur. Zo was hij kind aan huis bij Antiquariaat Brinkman en kende hij ook het antiquariaat van mijn vader Gerke Postma op de Oudezijds Voorburgwal goed. Soms wist hij beter dan Brinkman zelf waar een boek in de winkel stond. Alle groten van weleer zijn te vinden in zijn boekenkast – Menno ter Braak, Nescio, Bordewijk, Du Perron, ze staan er allemaal.

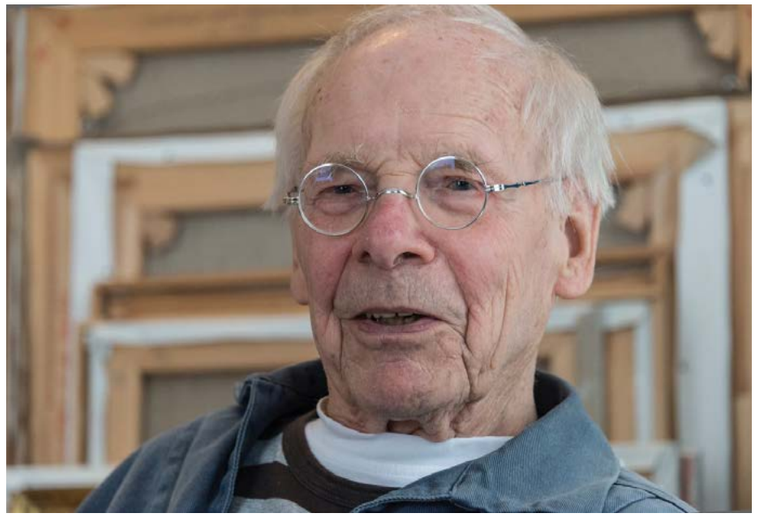

Op de fiets naar Parijs
Paul Hugo ten Hoopen werd geboren in Doetinchem en verliet de Achterhoek om een kunstopleiding te volgen in Utrecht, waar hij zijn eerste contacten opdeed met andere kunstenaars en schrijvers uit die tijd, zoals J.H. Moesman en Karel van het Reve. Hij was een tijdgenoot van Nicolaas Wijnberg, Hans van Norden en ook van het echtpaar Jan en Lies Kuyper, beiden jarenlang Artilid, net als hijzelf. Ze kenden elkaar goed en exposeerden samen op de postzegelmarkt.
Na de oorlog ging Paul Hugo op de fiets naar Parijs, het walhalla van de kunst in de naoorlogse periode. Het is dus niet zo gek dat veel van zijn schilderijen in Frankrijk gesitueerd zijn, waar hij op diverse plekken gewoond en geschilderd heeft. Zijn doeken zijn figuratief en kleurig: landschappen, stillevens, de natuur en ook veel naakten aan de hand van modellen. Wat me opvalt, is dat er ook veel schilderijen zijn met doorkijkjes gemaakt vanuit een venster, van binnen naar buiten. Buiten is de nacht en de maan, binnen is het licht en gezellig. Daarnaast verwerkt hij bekend werk van andere kunstenaars zoals Picasso in zijn schilderijen.
Zelf formuleert hij het als volgt: 'Ik heb me altijd thuis gevoeld bij de laatste der Mohikanen: liefhebbers van de schone vorm, die een kernachtig geel niet schuwen naast een desperaat zwart, die het rood, het groen en het blauw toevoegen als de noodzakelijke essence voor het schilderij, die speels een rechte lijn of de scherpe hoek van de natuur volgen en niet blind zijn voor wat de twintigste eeuw heeft gezaaid.' Om dan te vervolgen met de uitspraak: 'Aan wanorde, aan ongeloof, aan gefnuikte liefde heeft de schilderkunst niets! Kunstpausen moet men niet bestrijden, maar langdurig onderdompelen in een bad vol venijn.'
Inmiddels wordt de soep niet meer zo heet gegeten als hij voorheen werd opgediend en is de schilder naar mijn idee een stuk milder geworden. Maar ik kan me voorstellen dat dat in zijn hoogtijdagen anders was.

Kokoschka
In navolging van de schilder Rudi Bierman bezocht Paul Hugo eind jaren vijftig de zomerschool van Oskar Kokoschka in Duitsland, waar hij twee zomers lang onder zijn leiding leerde zien. 'De techniek van het kijken gaat aan de techniek van het schilderen vooraf, was een van de stelregels van Kokoschka, en "het opnieuw leren kijken" vond hij het belangrijkste. Zo kwamen wij tot het

schilderen naar bewegend model. In vluchtige aquarelverf opgezet: spontaan en expressief gerealiseerd.' Kokoschka's oratie tijdens zijn persoonlijke kritiek op het werk in de ateliers mondde soms uit in een manifest: een gepassioneerde oproep aan zowel de jonge kunstenaar als de schuchtere amateur om met eigen ogen iets te ontdekken en te 'leren' in dat schemerduister van het prille kunstbedrijf.
Paul Hugo doceerde zelf van 1968 tot 1995 aan de Rijksakademie in Amsterdam. Hij had daar ook een atelier. Ook de schilder Friso ten Holt was daar docent. Uiteindelijk liep het aantal studenten schilderkunst sterk terug en is hij ermee gestopt. Ook op scholen gaf hij soms tekenles. Veel leerlingen vonden dat zij niet konden tekenen. Het was aan hem om hun dat te leren, domweg door te kijken en te doen. 'Iedereen kan tekenen, als je er maar voor openstaat en moeite doet.'

Dichter

Opmerkelijk is dat Paul Hugo bij een schilderij dat op een bepaalde plek of in een bepaalde gemoedstoestand is ontstaan, regelmatig een bijbehorend gedicht schrijft. Hij schept daarmee

een soort twee-eenheid. Het een kan niet zonder het ander. Dat maakt de beleving ervan heel bijzonder. Ik wil dan ook graag eindigen met een gedicht van zijn hand. Inmiddels is er in 2023 een tentoonstelling van Paul Hugo ten Hoopen in Limburg gepland. Precieze data daarvan zijn bij mijn weten nog niet bekend.

Provençaals
Alles lijkt uit schoonheidskoorts
geschapen
de ochtend bedauwd,
de avond bemost,
en zinderend het vuur overdag.

Iedere bergkam snijdt een stuk
uit het licht,
vertrouwd nijgt de lucht naar azuur,
door mijn klassieken aanbeden.

Aan de boom stooft het fruit:
de appel, de perzik, de peer
en voor het noenmaal der goden
de kleine olijf.

De beek snelt zijn verkoeling vooruit
op weg naar de molen.
Men schept er gebloemd papier
en glanzende arches:

voor mijn wijze van schrijven zaligmakend.

Info

paulhugotenhoopen.nl

HET IS GEZIEN
DOOR FRANS LASÈS

NATURA ARTIS MAGISTRA

Ik ben zeventien en volg de opleiding reproductie- en reclametekenen. Onderdeel van het vakkenpakket is fotografie. Tijdens een van die lessen wordt de klas opgedeeld in setjes van twee. Joyce Vonck – opvallend leuke meid – en ik krijgen de opdracht om elkaar ergens in het gebouw te portretteren. Ook het ontwikkelen en afdrukken hoort erbij. In het aangrenzende tekenlokaal poseer ik voor Joyce. Of ik een beetje kunstenaarsachtig kan kijken. Zij klikt en klikt en klikt. Wanneer ze denkt het wel te hebben, is de beurt aan mij. Ik plaats haar in een lage vensterbank op de gang. Zij staart gedachteloos naar buiten. Heel mooi! Als ik haar vraag aan iets ondeugends te denken, komt er een twinkeling in haar ogen. Prachtig! Hou vast. Jaaa! Dit is 'm. Tot zover zijn we niet ontevreden over de sessie en we keren terug naar het fotografielokaal. Docent Houthoff laat ons weten dat doka 1 vrij is. Omdat deze geen lichtsluis heeft, draait Joyce achter mij de deur vanbinnen op slot. Het is er pikkedonker. Op de tast haal ik het filmpje uit de camera. Joyce windt het op de spoel en stopt het in de ontwikkeltank. Dan doet ze de rode lamp aan en komt dicht naast mij staan. Blijkbaar voelt zij zich door het sfeerlicht geïnspireerd tot het verrichten van handelingen die niet uitsluitend de fotografie betreffen. Hierdoor ben ik ineens minder geïnteresseerd in het ontwikkelproces en laat ik me niet onbetuigd. Er wordt op de deur geklopt. 'Gaat het goed daar, Lasès?' klinkt de stem van Houthoff. 'Ja hoor, uitstekend!' roep ik terug. 'Voor Vonck ook?' 'Zeker,' antwoordt Joyce, 'spannend en leerzaam.' Ik spreek haar niet tegen. Mijn eerste doka-ervaring overtreft ruimschoots mijn verwachtingen. Op de woensdagmiddagen heeft onze klas *Artis tekenen*. We verzamelen ons voor het hek bij de ingang. Het is een stralend mooie dag. Als Joyce zich bij het groepje voegt, vraag ik haar of wij met z'n tweeën de tuin in zullen trekken. Ze vindt het een goed idee. Terwijl de anderen zich naar de apen, leeuwen en kinderboerderij begeven, stel ik voor naar het aquarium te gaan. Ik zeg dat het daar veel rustiger tekenen is. Met dit weer gaat niemand naar de binnenverblijven. Joyce is meteen voor, ze vindt vissen reuze fascinerend. In het schaars verlichte gebouw is het – op een enkele bezoeker na – uitgestorven. Bij het eerste bassin slaan we onze schetsboeken open en gaan we aan de slag. Met onze neuzen af en toe tegen het glas gedrukt tekenen we wat er aan de andere kant voorbij zwemt. Joyce heeft gekozen voor de Lepomis gibbosus, een zonnebaars. Ik doe de Picassovis, Paracanthurus hepatus lees ik op het bordje. Dan schuiven we door naar het volgende bassin, de sidderalen. Maar daar zijn we snel op uitgekeken. Ik zeg dat ik helemaal achterin nog een paar fijne exemplaren weet. We lopen alle andere vissen voorbij en gaan aan het eind van de zaal de hoek om. Daar zijn wij, zoals gehoopt, de enigen. Nu kunnen we ons door de natuur naar hartenlust laten onderwijzen in de kunsten. De vissen denken er het hunne van.
Na de les blijkt de tekenoogst nogal schamel. Gelukkig heb ik thuis *Stille pracht in het tropische aquarium*, een boek met inplakplaatjes, gekregen bij rollen beschuit. En dan is het gewoon een kwestie van de tekeningen van Rein Stuurman natekenen, inleveren en er een 8,5 voor krijgen. Commentaar van tekendocent Maarten de Jong: Ga zo door, Lasès.

www.franslases.nl

illustratie Peter van Hugten

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

Articula is een programma- en verenigingsmagazine van Arti van en door leden

COLOFON

Hoofdredactie:
Camiel Hamans

Eindredactie:
Ellis van Midden

Redactie:
Roelof van Gelder, Hans Kuiper,
Tia Lücker, Antje Postma

Medewerkers aan dit nummer:
Kees Funke Küper, Roelof van Gelder,
Camiel Hamans, Hans Kuiper, Frans Lasès,
Bob Polak, Antje Postma en Ria Stork

Fotografie:
Josje Crince le Roy, Maarten Nauw,
Miriam van Praag, Wim Ruigrok,
David Stremmelaar en Caroline Waltman

Illustraties:
Peter van Hugten

Basisvormgeving:
Robin Hoogstad

Vormgeving:
Romy Heesen, StudioS2B

E-mailadres:
articula@arti.nl